

СЕЛЬСКІЯ ПАХАВАННІ ЯЎРЭЙСКАГА НАСЕЛЬНІЦТВА БЕЛАРУСІ XIX – ПАЧАТКУ XX стст.

К. А. ТАЛЯРОНАК, Д. У. ДУК

The article is devoted to the rural Jewish cemeteries of XIX – the beginning of XIX on the territory of Belarus. The issue describes the main features of cemeterial arrangement. Special attention is paid to the form and design of Jewish rural grave stones

Ключавыя словы: могількі, надмагілле, дэкор, эпітафія

Гісторыя яўрэйскіх могілак на Беларусі налічвае некалькі стагоддзяў. Па сведчанні гісторыка і этнографа І. Ярашэвіча, у Лідскім павеце на яўрэйскіх могілках у XVIII стагоддзі быў знойдзены надмагільны камень, на якім значыўся надпіс 1170 г. [12, с. 16].

Мэтай працы стала даць усебаковую характарыстыку сельскім яўрэйскім пахаванням XIX – пачатку XX стст. на Беларусі. Прадмет даследвання – сельскія пахаванні яўрэйскага насельніцтва XIX – пачатку XX стст. на Беларусі.

Апынуўшыся ў іншым этнічным асяродку краін Еўропы, яўрэі былі вымушаны стварыць свае ўласныя могількі, часам у абмежаваных умовах. Так ці інакш, яны адразу вылучыліся сваёй спецыфічнасцю, сваім непадабенствам на могількі праваслаўных і каталікоў [24, с. 140].

Яўрэйскія могількі вылучаліся радамі каменных пліт са спецыфічнымі надпісамі арабскай каліграфіі. Сельскія яўрэйскія могількі – гэта амаль заўсёды аднастайныя рады надмагільных камянёў, абчэсаных з аднаго боку, на лысым пагорку сярод дзірвану.

Надмагільныя яўрэйскія помнікі – гэта своеасаблівыя мемарыяльныя збудаванні, якія фарміравалі прастору памяці і згоды з прашчурамі. Яўрэйскія надмагіллі, як і сінагогі, адлюстроўваюць шматлікія старажытныя рысы яўрэйскага анталогіі. У прасторы існавання яўрэйскіх абшчын могілкам адводзілася вызначанае месца. Згодна яўрэйскага (маецца на ўвазе рэлігійнага іўдзейскага) светапогляду гэта месца адыходзіла сваімі каранямі да народаў Бліжняга Усходу, да іх прадстаўленняў аб Міры жывых і Міры мертвых. Такі дуалізм цэласнасці прасторы быў калісьці характэрнай рысай старажытнай егіпецкай культуры. Помнік над пахаваннем уяўляў сабой не толькі прадмет выпучэння месца вечнага пакою чалавека, але і камень, які злучаў жывых і памершых памяццю і неабходнасцю наведваць гэта сакральнае месца [24, с. 140].

Распаўсюджанне рэфармацыйных ідэяў у канцы XIX і XX стагоддзяў парушае ідэю роўнасці людзей перад смерцю. На яўрэйскіх могілках пачынаюць з’яўляцца індыўідуальныя пахаванні, якія займаюць значную плошчу, з абеліскамі, скульптурнымі кампазіцыямі. З’яўляюцца фамільныя склепы. Збудаванне фамільных склепаў было характэрнай з’явай у найбольш буйных гарадах і мястэчках Беларусі. Аднак тут нельга не ўзгадаць яўрэйскія могількі ў вёсцы Пліса Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці. Тут быў выяўлены склеп, які быў узведзены ў пачатку XX стагоддзя. Гэта сямейны склеп купца 2-гільдыі. Даўжыня складае 10 метраў, вышыня 1,2 метры, зроблены з бетону.

У пачатку XX стагоддзя з’яўляецца зусім нехарактэрны для яўрэйскіх пахаванняў элемент: металічная агароджа.

Сельскія яўрэйскія надмагільныя помнікі XIX – першай паловы XX стст. – гэта каштоўныя помнікі выяўленчага мастацтва, так як уяўляюць сабой цікавыя ўзоры разнага каменю. Мастацтва разнага каменю ў зоне распаўсюджання яўрэйскага дыяспары (могількі Заходняй Украіны, Беларусі, Малдовы, Польшы) дасягнула ў XVIII–XIX стагоддзях высокага ўзроўня маляўнічасці [6, с. 5]. Сярод выяў на

сельскіх яўрэйскіх надмагіллях часце за ўсё сустракаецца раслінны арнамент і выявы культавых яўрэйскіх сімвалаў (Менора і зорка Давіда).

Традыцына кожнае яўрэйскае надмагілле мела свій надмагільны надпіс – эпітафію. Яўрэйскія эпітафіі XIX – пачатку XX стст. мелі вызначаную структуру. Кожная эпітафія звычайна утрымлівала чатыры элементы: уступную формулу, імя, гады жыцця і заключную формулу [28, с. 2].

На падставе матэрыялаў з 10 комплексаў яўрэйскіх пахаванняў Віцебскай і Мінскай вобласцяў былі вылучаны характэрныя рысы размяшчэння сельскіх яўрэйскіх пахаванняў, іх арнаментыкі і эпітафічнай структуры. Можна зрабіць вывад, што яўрэйскія могількі XIX – пачатку XX на Беларусі прадстаўляюць сабой асаблівы феномен сучаснай рэчаіснасці.

Літаратура

1. *Гоберман Д.* Мотивы еврейского искусства в рисунках Давида Гобермана / Вступ. ст. Д. Гобермана. – СПб.: ЭЗРО, 1996. – 75 с.
2. Живописная Россия: Отечество наше в его зем., ист., плем., экон. и быт. значении: Литов. и Белорус. Полесье: Репринт. Воспроизведение изд 1882 г. – Мн.: БелЭн, 1993. – 550 с.: ил.
3. *Локотко А.И.* Архитектура европейских синагог / А.И. Локотко. – Мн.: Ураджай, 2002. – 156 с.: ил.
4. *Носоновский М.И.* Эпитафии еврейских надгробий Украины. – Препр. – М.: ОЕН, 1998 – 13 с.